

Onbegrensde rechtsbeoefening

Opstellen aangeboden aan prof. mr. D.A. Lubach

Onder redactie van:

Prof. dr. ir. A.G. Bregman

Prof. mr. H.E. Bröring

Mr. dr. K.J. de Graaf

Onbegrensde rechtsbeoefening

Onbegrensde rechtsbeoefening

Opstellen aangeboden aan prof. mr. D.A. Lubach

onder redactie van:

Prof. dr. ir. A.G. Bregman

Prof. mr. H.E. Bröring

Mr. dr. K.J. de Graaf

Aanbevolen citeerwijze:

A.G. Bregman, H.E. Bröring & K.J. de Graaf (red.), *Onbegrensde rechtsbeoefening* (Lubach-bundel), Den Haag: IBR 2014

ISBN 978-90-78066-89-7

NUR 820-823

© 2014, Stichting Instituut voor Bouwrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgeverij. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16h tot en met 16m Auteurswet 1912 jo. het Besluit van 27 november 2002, Stb. 2002, 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken dient men zich tot de Stichting Instituut voor Bouwrecht te wenden.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

- 1 Onbegrensde rechtsbeoefening 1
Herman Bröring

Deel I Omgevingsrecht

- 2 Gebiedsgerichte normstelling als de echte winst van de Omgevingswet 11
Arjan Bregman
- 3 Afwijken van normen in het omgevingsrecht: toen, nu en in de toekomst 23
Hanna Tolsma
- 4 De Crisis- en herstelwet: nood, spoed of experiment? 35
Regina Koning
- 5 Rechtszekerheid en borging in bestemmingsplannen 47
Niels Koeman
- 6 Het einde van de ruimtelijke ordening 55
Ko de Ridder
- 7 En de bestuursrechter maar marginaal toetsen 67
Leo Damen
- 8 Bestemmingsplan en beleidsvrijheid 77
Auke Kuipers
- 9 Integriteitsbeoordeling in het ruimtelijk bestuursrecht 87
Iris van Buggenum & Albertjan Tollenaar
- 10 On the making of a fundamental right to a safe environment 99
Suzanne Comtois
- 11 Het einde van de ‘Bostel-paradox’ (en nog veel meer)? 109
Jan Jans

Deel II Publiek- en privaatrecht

- 12 Het belang van interne rechtsvergelijking 119
Michiel Scheltema

25	De functionele dader vóór en na de Vierde tranche <i>Kirsten van Leeuwen & Frank Vermeer</i>	269
26	Het dictum van het advies en het besluit op bezwaar <i>Heinrich Winter</i>	291
	Over de auteurs	303

1 Onbegrensde rechtsbeoefening

Herman Bröring

1 Inleiding

Dit liber amicorum voor Dick Lubach is om ten minste twee redenen bijzonder. De eerste reden is dat het boek niet wordt aangeboden bij gelegenheid van het formele afscheid van de adressaat van het liber. Weliswaar heeft hij inmiddels de leeftijd van 65 jaar bereikt, maar als eigentijdse senior neemt Dick op die leeftijd helemaal geen afscheid: hij hoopt juist nog tot 2016 zijn functie als hoogleraar bouwrecht te blijven vervullen (en daarna zal hij hoogst waarschijnlijk evenmin van ophouden weten). Dat hij al in 2014 een bundel met speciaal voor hem geschreven bijdragen in ontvangst mag nemen, dient dan ook ter markering van zijn veertig jarig dienstverband aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Groningen en een daarmee verbonden ontplooiing van extra activiteiten van uiteenlopende aard op het vlak van mobiliteit. De tweede reden waarom sprake is van een bijzonder liber is veel belangrijker dan de eerste, en heeft te maken met Dick Lubach zelf.

Deze tweede reden kent twee aspecten: Dick als wetenschapper en Dick als persoon. Onze beschouwing over Dick als wetenschapper gaat terug naar het jaar 1972. Na zijn afstuderen aan de Vrije Universiteit van Amsterdam werd Dick dat jaar aangesteld als ambtenaar op de provinciale griffie van Friesland. Daar heeft hij het volgehouden tot 1974. In de periode 1972-1974 kreeg Dick twee complimenten. In de eerste plaats werd hij geprezen als docent aan de Bestuurschool Friesland, waar hij aan de opleiding Gemeentelijke Administratie I privaatrecht en strafrecht doceerde. Het tweede compliment – ‘Het grootste compliment dat mij ooit is gemaakt’, aldus Dick zelf – werd gevormd door informatie die hem meermalen en langs verschillende wegen bereikte, namelijk dat hij volstrekt ongeschikt werd bevonden als ambtenaar. Dat zou te maken hebben met onvoldoende affiniteit met zowel de aard van de ambtelijke werkzaamheden als de ambtelijke organisatiecultuur. Een ieder kan dit nader invullen.

Waar het om gaat is dat Dick in 1974 solliciteerde naar de functie van wetenschappelijk medewerker administratief recht en op 1 augustus van dat jaar als zodanig werd aangesteld. Zijn gunstig beoordeelde onderwijservaring (GA I) en brede juridische belangstelling (naast administratief recht ook voor privaatrecht en strafrecht) zullen daaraan hebben bijgedragen.

Diezelfde brede, haast onbegrensde belangstelling is kenmerkend voor het door Dick aan de Groningse faculteit verzorgde onderwijs en verrichte onderzoek. Immers, zijn onderwijs en onderzoek zijn niet beperkt gebleven tot het nationale algemeen bestuursrecht. Zo betreft een aanzienlijk deel van dit onderwijs en onderzoek *interne* rechtsvergelijking, meer specifiek de raakvlakken tussen het bestuurs- en het privaatrecht. Tekenend is dat Dick reeds in 1978 betrokken raakte bij het Instituut voor Bouwrecht en in 1986, gedragen door dit Instituut, aan de Groningse faculteit werd benoemd als bijzonder hoogleraar bouwrecht. Voorts moeten in dit verband zijn profefschrift *Beleidsvereen-*

komsten. Een onderzoek naar juridische aspecten van het gebruik van de overeenkomst als instrument door de overheid (1987; promotores prof. mr. M. Scheltema en prof. mr. A.R. Bloembergen) en zijn in 1987 uitgesproken oratie *Over grenzen in het bouwrecht* worden genoemd. Publicaties als *Planschadevergoedingsovereenkomst, meer dan een scrabblewoord*, JBplus 2001, het samen met zoon Rense in 2010 geschreven *De magische lijn, 40 jaar later*, in: O.O. Cherednychenkov e.a. (red.), *Publiek/Privaat vervlechten of ontvlechten*, en zijn commentaar op *Schadevergoeding bij rechtmatige overheidsdaad*, in: Bestuurlijke schadevergoeding (losbl.), onderstrepen dat Dick altijd de interne rechtsvergelijking is blijven beoefenen.

Een andere rode draad in het werk van Dick betreft de *externe* rechtsvergelijking. Illustratief zijn de bijdrage *Misbruik van privaatrecht door de overheid? Een functionele benadering van het onderscheid tussen privaatrecht en publiekrecht in Duitsland*, in: E.H. Hondius (red.), *De meerwaarde van rechtsvergelijking* (1999), de bijdrage *Application of administrative law to privatisations in the Netherlands*, in: *The Netherlands Report to the Sixteenth International Congress of Comparative Law* (2002), het preadvies *Convergerende tendensen in het Europese bestuursrecht?*, voor de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking (2003), en een daarop gebaseerd artikel in het NTB (2004). Ofschoon hij ook daarvoor en daarna bijzondere belangstelling voor buitenlandse rechtstelsels had en heeft, kan worden geconstateerd dat de jaren rond de millenniumwisseling externe rechtsvergelijking het zwaartepunt in het werk van Dick vormde. In die jaren was hij, een aantal jaren ook als hoogleraar integratieve rechtsvergelijking, nauw betrokken bij de Hanse Law School, een samenwerkingsverband met de universiteiten van Oldenburg en Bremen met als credo *Fortiter in re, suaviter in modo*. Later volgde de faculteit, in aansluiting op beleidskeuzes op instellingsniveau, een ander internationaliseringsspoor. Op het moeilijke pad van internationale samenwerking zijn de door Dick geïnitieerde meerdaagse rechtsvergelijkende seminars voor Nederlandse en Duitse promovendi en studenten qua coherentie, interactie en intensiteit nog altijd ongeëvenaard.

Naast interne en externe rechtsvergelijking is als bekend de *ruimtelijke ordening* (en ruimer het omgevingsrecht) een speerpunt van het werk van Dick. Ook zijn publicaties op dit vlak zijn talrijk. Voorbeelden zijn bijdragen in *Bouwrecht*, *De coördinatiefunctie van de ruimtelijke ordening en de motieftheorie* en *Bestemmingsplan Lauwersmeer. De minister en zijn aanvankelijk oordeel* (beide van 1979), *Ordening van de besluitvorming over de ruimte. Over de verticale coördinatie van besluitvorming over ruimtelijke aangelegenheden* (samen met Tj. de Koningh, J.W.M. van der Knaap, B.W. Leemeijer, R. Schoonveld & M. Oosting, 1985), *Het algemeen deel van het bestuursrecht en de ruimtelijke ordening in onderlinge wisselwerking* (preadvies voor de Vereniging voor Bouwrecht 1994), *Versnelling van juridische procedures met grote projecten* (samen met C. Lambers & M. Scheltema, 1994), *Fundamentele herziening van de WRO? Een verkennende notitie inzake een onderzoek naar de noodzaak van een fundamentele wijziging van de Wet op de Ruimtelijke Ordening* (1998), *Flexibele planvormen* (Publiek Domein 1999), en *Offshore windenergie: optimaal omgevingsrecht op zee?* (samen met K.J. de Graaf, preadvies Nederlandse Vereniging voor Energierecht, 2008). Vermelding verdienen voorts de vele bijdragen (1987-heden) aan de uitgave *Ruimtelijk Bestuursrecht* (losbl.) en aan het boek *Bouwrecht in Kort Bestek*, waarvan de 8e druk in 2013 verscheen. Ook heeft Dick decennia lang het onderwijs in het ruimtelijkeordeningsrecht verzorgd.

Voor Dick geldt dat grote bekwaamheid in de ruimtelijke ordening geen adequate ordening van het eigen werkt garandeert (maar Dick was ook geen voorbeeldig ambtenaar). In tegendeel: een overzicht van zijn publicaties werd pas na veel aandringen en naspeuren verkregen, en dan nog verre van compleet (reden waarom voor deze bundel

maar is afgezien van een lijst van publicaties van Dick). Duidelijk zal echter zijn dat Dick buitengewoon veel werk heeft verzet en zich daarbij – getuige tal van annotaties in de AB, lidmaatschappen van het Schadeschap Schiphol en de planschadecommissies van de gemeenten Leeuwarden en Groningen, alsmede een aantal adviseurschappen bij advocatenkantoren – niet in de ivoren toren van de wetenschap heeft opgesloten.

2 Inhoud van de bundel

De bijdragen aan dit liber amicorum sluiten nauw aan bij de wetenschappelijke belangstelling van Dick. Zij zijn geclusterd rond drie thema's: omgevingsrecht, publiek- en privaatrecht, en algemeen bestuursrecht. Binnen elk cluster zijn sterk samenhangende bijdragen zoveel mogelijk achter elkaar geplaatst.

Omgevingsrecht

Het eerste cluster opent met een tweetal beschouwingen over de gebiedsgerichte benadering waarbij, in een spanning tussen ruimtelijke ordening en milieunormen bij gebiedsontwikkeling, afwijking van deze normen geoorloofd is op basis van onderlinge uitruil van milieuaspecten. *Arjan Bregman* betoogt dat de gebiedsgerichte normstelling als het belangrijkste pluspunt van de Omgevingswet moet worden aangemerkt, waarbij maatwerk en integrale omgevingskwaliteit twee zijden van deze medaille vormen. *Hanna Tolsma* onderzoekt of hetgeen Dick in 1996 als zijn visie op de zogenoemde stad- en milieubenadering heeft gegeven, namelijk dat de regelgeving zelf zo flexibel ingericht zou moeten zijn dat aan normafwijking geen behoefte is, nog steeds opgeld doet. In het licht van de rechtszekerheid en door het ontbreken van zware motiverings-eisen in de Omgevingswet is dat volgens haar in belangrijke mate inderdaad het geval. Bregman en Tolsma schenken beiden aandacht aan (het belang van) experimenten naar versnelling van besluitvorming. Voor *Regina Koning* vormt experimenteerwetgeving op het terrein van het omgevingsrecht het centrale onderwerp. Zij benadrukt dat ook experimenteerwetgeving aan bepaalde aan rechtsstatelijke beginselen ontleende voorwaarden moet voldoen en onderzoekt vervolgens in hoeverre de Crisis- en herstelwet aan deze voorwaarden voldoet. Volgens haar dient tevoren grondiger te worden nagedacht over of het gaat om experimenteerwetgeving dan wel om nood- of spoedwetgeving.

Niels Koeman geeft in zijn bijdrage een hernieuwde analyse van wat een klassiek onderwerp van het ruimtelijk bestuursrecht kan worden genoemd: de spanning tussen rechtszekerheid en flexibiliteit. Zijn bijdrage resulteert in een aantal heldere conclusies, waaronder de bevinding dat de rechtszekerheid die bestemmingsplannen bieden wordt overschat. Dit komt omdat men onvoldoende in de gaten heeft dat ruimtelijke besluitvorming een sterk politiek karakter heeft en daarom gemakkelijk vatbaar is voor opeenvolgende wijzigingen, aldus Koeman. De bijdrage van *Ko de Ridder* gaat eveneens over ruimtelijke planning. De Ridder schets een ontwikkeling waarbij planning in toenemende mate is opgevat als het coördineren van beslissingen, wat volgens hem het einde van het idee van een ruimtelijk planningsstelsel betekent. Het begin van de compositie van dit requiem situeert De Ridder in 1982; in een onderzoeksproject waarin ook Dick participeerde.

Terwijl de tot dusverre vermelde bijdragen voornamelijk op wetgeving zien, hebben de twee volgende bijdragen in dit eerste cluster over omgevingsrecht betrekking op rechtspraak, meer in het bijzonder de rechterlijke toetsing in planzaken. *Leo Damen* gaat in op de ontwikkeling in de Afdelingsjurisprudentie vanaf medio 2012, waarmee hij een

vervolg geeft aan zijn eerdere analyses in AB-annotaties. Zijn slotsom is dat de Afdelingsjurisprudentie tegenwoordig in terminologisch opzicht correct is ('beleidsvrijheid'), maar dat betwijfeld moet worden of burgers met de bijbehorende marginale toetsing gediend zijn. *Auke Kuipers* bespreekt de kritiek die Damen in evengenoemde annotaties op de Afdelingsjurisprudentie heeft geleverd. Langs een andere weg, namelijk die van de toetsing van deelbeslissingen, komt hij tot dezelfde slotsom als Damen (afgezien van diens zorgen voor de rechtspositie van burgers).

Iris van Buggenum en *Albertjan Tollenaar* werpen in hun bijdrage de vraag op in hoeverre de toepassing van de Wet Bibob in het ruimtelijk bestuursrecht past. Hun antwoord luidt overwegend ontkennend: vergeleken met Bibob-toepassing bij andere vergunningen die naast een omgevingsvergunning benodigd zijn, pleegt de Wet Bibob in het ruimtelijk bestuursrecht nauwelijks toegevoegde waarde te hebben.

Suzanne Comtois beschrijft de wordingsgeschiedenis van het fundamentele recht op milieubescherming in Canada. Haar betoog begint bij de Stockholm Declaration van 1972 (en de een paar jaar eerder geschreven doctoraalscriptie van Dick over luchtvervuiling). Stapje voor stapje is het recht op milieubescherming een fundamenteel recht geworden dat in diverse opzichten doorwerkt in wetgeving en rechtspraak. Van een afgeronde ontwikkeling is echter geen sprake, aldus Comtois. Dit kan zonder twijfel ook voor het Europees recht worden gezegd. Zo gaat *Jan Jans* in op de onmogelijke positie waarin bestuursorganen kunnen verkeren, veelal op het terrein van het milieurecht, wanneer zij enerzijds in het licht van een Europese Richtlijn een vergunning moeten weigeren, maar diezelfde vergunning op grond van nationale wetgeving, waarin die Richtlijn niet of onvoldoende is geïmplementeerd, moeten verlenen. Uit een Britse en een Oostenrijkse zaak leidt hij af dat deze paradox rond het verbod van rechtstreekse werking van Richtlijnen aanzienlijk is gemitigeerd.

Publiek- en privaatrecht

Het tweede cluster omvat bijdragen op het snijvlak van publiek- en privaatrecht. *Michiel Scheltema* reflecteert op de verkenningen van Dick op belangrijke deelonderwerpen. Hij constateert dat die verkenningen niet alleen zeer adequaat waren, maar bovendien hun actualiteitswaarde hebben behouden. Het wetenschappelijke werk van Dick onderstreept, aldus Scheltema, de relevantie van interne rechtsvergelijking. *Peter van Buuren* gaat in op de juridische betekenis van een overeenkomst tussen een burger en een gemeente over door de gemeente(lijke bestuursorganen) te verlenen planologische medewerking. Hij wijst erop dat Dick in zijn proefschrift vooral de competentieverdeling tussen burgerlijke rechter en bestuursrechter als 'buitengewoon moeilijk' beoordeelde. De inmiddels getroffen oplossing is echter bevredigend, aldus Van Buuren. In de bijdrage van *Gerrit van der Veen* staat de vraag centraal in hoeverre de in het proefschrift van Dick neergelegde opvattingen over toelaatbaarheid en normering van de beleidsovereenkomst zijn gevolgd. Die opvattingen blijken in aanzienlijke mate door de Hoge Raad te worden gedeeld, maar dit rechtscollege blijkt Dick nog niet volledig te volgen, aldus Van der Veen. *Constantijn Hageman* schrijft over de, naast de overeenkomst, andere dragende rechtsfiguur van het privaatrecht, de eigendom, en onderzoekt in hoeverre behoefte is aan een eigendomsfiguur aan de publiekrechtelijke kant van de magische lijn. Hij berekendeneert dat die behoefte inderdaad aanwezig is. Volgens hem zou voor de vormgeving te rade kunnen worden gegaan bij het publieke eigendomsrecht zoals dit in Frankrijk vorm heeft gekregen.

Aline Klिंगenberg staat stil bij de rol van de rechter en gaat tegen de achtergrond van beleidsvrijheid van het bestuur meer in het bijzonder in op jurisprudentie inzake gegevensbescherming. Zij stelt vast dat de bestuursrechter meer moeite met het inzagerecht lijkt te hebben dan de burgerlijke rechter, en dat dit rechtstreeks kan worden teruggevoerd op die beleidsvrijheid en de daarmee verbonden, voor het bestuur geldende motiveringseisen.

Een ander tweetal beschouwingen is gewijd aan een onderwerp dat altijd de speciale belangstelling van Dick heeft genoten: het aanbestedingsrecht. *Matton van den Berg* behandelt de vraag of ook private aanbesteders de (publiekrechtelijke) beginselen van aanbestedingsrecht in acht dienen te nemen. Hij uit zich op kritische wijze over de jurisprudentie van de Hoge Raad, die naar zijn overtuiging teveel ruimte laat om de toepasselijkheid van wezenlijke beginselen en normen uit te sluiten. Duidelijk gunstiger oordeelt *Laurence Gormley* over de nieuwe Europese Richtlijnen over het gunnen van overheidsopdrachten. Hij ziet als waarschijnlijk belangrijkste verandering dat aanbesteding louter op grond van de laagste prijs niet meer mogelijk is. Het is aan de nationale overheden om in de aanbestedingsafwegingen andere elementen een serieuze plaats te geven en van de nieuwe Richtlijnen een echt succes te maken, aldus Gormley.

Na de beleidsovereenkomst, overheidseigendom, de verhouding tussen bestuursrechter en burgerlijke rechter en het aanbestedingsrecht resteert nog één deelonderwerp: het organisatierecht vanuit een gecombineerd publiek- en privaatrechtelijke perspectief. Het is dit deelonderwerp waarover twee promoti van Dick in deze bundel schrijven. *Karin Schreuder* beschrijft in haar bijdrage wat er sinds haar promotie in 1994 in het denken en beslissen over de organisatorische kant van de uitvoering van publieke taken is veranderd. Dat blijkt meer dan marginaal te zijn, maar er is volgens Schreuder nog veel te verbeteren, bijvoorbeeld waar het gaat om het leren van evaluaties. Ook in Duitsland zijn privatisering en deregulering krachtig ter hand genomen, aldus *Anika Logemann-Prunk*. Zij constateert echter dat sinds enige jaren sprake is van een 'Umdenken', zowel op het terrein van het gemeenterecht als het economisch recht. Deze 'Rekommunalisierung' brengt onder meer mee dat bij concessieverlening in het kader van het energierecht diverse aspecten van algemeen belang worden meegewogen, aldus Logemann-Prunk, die daarmee aansluiting vindt bij wat Gormley als opvallende ontwikkeling in het Europees aanbestedingsrecht waarneemt. *Gijsbert Vonk* staat stil bij een organisatorische ontwikkeling op het gebied van de sociale zekerheid: de decentralisatie, op basis van de gedachte van eigen verantwoordelijkheid en de participatiesamenleving. Vonk schrijft optimistischer te zijn dan zijn voorganger Frits Noordam (bovendien heeft Dick al het basisinkomen in de vorm van AOW gerealiseerd), maar in zijn beschouwing voert de blues toch de boventoon.

Algemeen bestuursrecht

Meerdere auteurs benadrukken de brede juridische blik van Dick: zelfs als expert op het terrein van het ruimtelijkeordeningsrecht heeft hij zich nooit opgesloten binnen de grenzen van dit bijzondere deel van het bestuursrecht, en zelfs niet binnen de grenzen van het algemeen deel van laatstgenoemd rechtsgebied. Veel van z'n studies zijn daarentegen grensoverschrijdend en grenzenslechtend.

Hoe relevant een dergelijke attitude is, wordt uiteengezet door *Gradus Vrieze*, wiens bijdrage daarom juist niet tot het bestuursrecht is beperkt. Aan de hand van een *Opinion van de Consultative Council of Judges in Europe* spreekt Vrieze zijn voorkeur uit voor een generalistische (bestuurs)rechter boven een gespecialiseerde. Hij ruimt een aantal mis-

verstanden over de wenselijkheid en noodzakelijkheid van gespecialiseerde rechters uit de weg. Hij toont het werk van Dick als voorbeeld van hoe bevruchtend het is wanneer juristen uit verschillende vakgebieden van elkaars werk kennismaken. Illustratief zijn het schadevergoedings- en nadeelcompensatierecht en het bestraffende recht, die in de volgende drie bijdragen centraal staan.

Kars de Graaf, *Bert Marseille* en *Derek Sietses* schrijven over de problemen die zijn verdwenen door invoering van de bestuursrechtelijke verzoekschriftprocedure ter verkrijging van schadevergoeding voor onrechtmatig overheidshandelen in titel 8.4 Awb. Tegelijkertijd vragen zij aandacht voor de gebleven problemen en met name ook voor de nieuwe problemen die toepassing van de verzoekschriftprocedure voor de gebruikers daarvan met zich brengt. *Bruno van Ravels* bespreekt de wenselijkheid van het gebruik van een algemene handreiking met concrete objectiveerbare criteria voor de beoordeling van verzoeken om nadeelcompensatie op grond van de nog niet in werking getreden titel 4.5 Awb, zoals bepleit door werkgeversorganisaties. Hij heeft oog voor de voordelen van een dergelijke handreiking, maar waarschuwt tegelijkertijd voor overdreven verwachtingen. In elk geval heeft het naar de mening van Van Ravels geen zin de inwerkingtreding van de nieuwe nadeelcompensatieregeling te laten afhangen van de totstandkoming van een handreiking.

Het raakvlak tussen bestuurs- en strafrecht komt naar voren in de bijdrage van *Kirsten van Leeuwen* en *Frank Vermeer* over de functionele dader in het kader van bestuurlijke herstelsancties. Hun bevinding is dat de bestuursrechter zich onvoldoende oriënteert op het strafrecht, dat een vergeleken met het bestuursrecht specifiekere begrippenkader hanteert en scherper criteria kent.

Net als Vrieze en Van Leeuwen en Vermeer – en onder verwijzing naar het werk van Dick – betoogt *Heinrich Winter* dat bestuursrechtjuristen er verstandig aan doen verder te kijken dan hun vakgebied in enge zin. Vanuit een gecombineerd perspectief van juridische zuiverheid en begrijpelijkheid voor de burger onderzoekt hij of de termen gegrond en ongegrond (en niet-ontvankelijk) voor de bezwaarschriftprocedure adequaat zijn. Nee, aldus Winter.

3 Slot: andere markante zaken

De belangrijkste reden waarom sprake is van een bijzonder liber heeft als gezegd te maken met Dick Lubach zelf. Waar het gaat om Dick als wetenschapper – bezig met onbegrensde rechtsbeoefening – is dit inmiddels helder. Maar er is meer: ook als persoon heeft Dick opvallende eigenschappen. Voor velen is hij een loyale, betrouwbare collega en een aimabel man. Voor sommigen, die hem dan vaak al geruime tijd kennen (zeker Kees en Ineke Lambers moeten hier worden genoemd), is Dick ook en vooral een echte vriend. Eigenlijk zou over de persoon van Dick nog een afzonderlijke bundel geschreven moeten worden.

De inhoud van de bundel over de persoon Dick dient zich als vanzelf aan. Er zou een (eerste) deel over auto's in staan. Over de auto's van Dick zelf, met een prominente plaats voor Saab en dan met name de cabrio. Met een verhaal over de parkeerplaats van Van der Valk te Zuidbroek, waar Dick werd aangesproken door vlotte artsen en zakenlieden die Dick als vanzelf tot hun eigen soort rekenden en ervan uitgingen dat Dick zich bij hen zou voegen voor een potje scheuren op Autobahn A31. Ongetwijfeld zou de bundel ook bijdragen bevatten waarin de auteurs hoog opgeven over de door Dick (uit eigen beweging) aangeboden hulp bij de aanschaf van hun auto. Een conclusie zou hier zijn

dat het gerucht dat gebruikmaking van een advies van Dick in een miskoop pleegt te resulteren volstrekt op een misverstand berust.

In de bundel zou ook een (tweede) deel staan over Dick als Noordeling: iemand die duidelijk de voorkeur geeft aan Scandinavië (en Canada!) boven Zuidelijke landen. In dit deel zouden onder meer reisverhalen zijn opgenomen, vergezeld van auto- en vliegervaringen, waaronder de ervaring van Dick dat de jetlag na een Westwaartse Trans-Atlantische vlucht geheel wordt ondervangen door de jetlag na een Oostwaartse Trans-Atlantische vlucht, mits de heen- en de terugreis binnen een en hetzelfde weekend worden ondernomen.

Ook zou er een (derde) deel zijn waarin Dick wordt getypeerd als liefhebber van eigentijdse technische mogelijkheden. Met zijn aanschaf van zonnepanelen en een hybride plug-in auto – hybride plug-in vliegtuigen bestaan nog niet – vindt Dick aansluiting bij de groeiende duurzaamheidsbeweging. Met internet kan hij zo goed overweg, dat hij in een handomdraai achter een beeldscherm in Canada fysiek ongezien een huis in het Groningse Garnwerd koopt.

Voor een bundel over de persoon van Dick zelf, die verder over boten, honden en het platteland zou gaan, is het echter nog veel te vroeg. Niet alleen moeten nog veel gebeurtenissen plaatsvinden; ook moet Dick nog regelmatig gewoon aan het werk!